

Töréspontok (Polgári eljárásjogunk néhány aktuális kérdése)

A Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Karának jubileumi aktájába írni megtiszteltetés, egyúttal felelősségteljes vállalkozás. A szerző nem nélkülözheti a bátorságot, hiszen átfogó és szisztematikus áttekintésre a szakirodalom sem igen vállalkozik, jóllehet egy-két tanulmányban – a múltat és jövőt érintve – megfogalmazódtak markáns kijelentések és vélemények.¹ Mit és miről írjunk – amennyiben a felkérés intencióit tartjuk szem előtt – ez itt a kérdés – és nem kevés.

A jogterület problémáiból több kötetnyi tanulmányt lehetne írni. Egyik kötet minden bizonnyal a jogi szabályok, a tételes dogmatika ívét mutatná be, s ezzel a vállalkozás a lehetetlenség birodalmának kapuját döngetné. A polgári eljárásjog – mint jogterület – szabályrendszere ugyanis a végtelen felé tart, s nem annyira a perjog maga, mint a nem peres eljárások területe az, amely szinte naponta teremti új és új intézményeket. A nem peres eljárások szabályairól a közelmúltban megjelent kommentárok eddig négy vaskos könyvet tettek ki.

Egy másik megírandó problémakör a perjogot érintené. Elsősorban a perrendtartásunkat, ám a perrendtartásnak más jogterületekkel kiépülő kapcsolatai miatt belegázolnánk több jogág felségterületébe, így a közigazgatási eljárások intézményeibe, vagy az ingatlanjogi eljárások rendszerébe. Valószínű, mégis ez az a kérdéskör, ahol összefogottan, jó problémaérzékenységgel el lehetne készíteni egy, a múltat és a jövőt bemutató elemzést.

Minden szerző – ha a tudománnyal foglalkozik – rákényszerül a tudományos álláspontok megismerésére. E kényszer a tudományból magából fakad, hiszen csak a létező tudományos modellek és elképzelések ismeretében építheti fel mondanivalóját, értelmezheti és értékelheti saját és mások eredményeit. A tudományos tevékenység lényegéből fakadóan tehát a legegyszerűbben megírható tanulmány a tudományos modellek ismertetése lenne, a különböző álláspontok összegyűjtése, majd e gyűjtemény tükrében a

* CSc., egyetemi docens, a Polgári Eljárásjogi Tanszék tanszékvezetője

¹ GÁSPÁRDY László, *Ötvenéves a polgári perrendtartás 50 éves a Polgári Perrendtartás*, szerk. WOPERA Zsuzsa, Miskolc, 2003, 7-16., valamint KENGYEL Miklós, *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*, Doktori értekezés tézisei, kézirat, Pécs, 2003, passim.

fejlődési ív felrajzolása. Választhatnánk ezt a módszert, de a jogterület ismertetése nélkül az olvasó nehezen igazodna el, másfelől a tudományos reflexiók tárgya – úgy tűnik – éppen a peres és nem peres eljárásokat, hazai és európai jogintézményeket, azok különböző rendszerű és hátterű szabályait tartalmazó, végtelenbe mutató joganyag. Ehhez szűk lenne a jubileumi tanulmány terjedelme – sőt magában a jubileumi kötetben sem lenne elég hely.

Sikerrel kecsegtetne a bírói jog bemutatása. A hétköznapi vizsgálat, a perek és peren kívüli bírói eljárások elemzése, a jogi konfliktusok napi kezelésének módja, az Alkotmánybíróság polgári eljárásjogot szabályozó szerepének vizsgálata arról a világról adna képet, ahol a jogi konfliktusmegoldás és jogértelmezés tényleges folyamatai zajlanak. A joggyakorlat hétköznapi tapasztalatait sikerrel szállítanák az ügyek elemzései, a közzétett határozatok bemutatása, ám rendszeres – a jogszociológiába átnyúló – vizsgálatok hiánya egyoldalúvá tenné írásunkat.

Kiváló tanulmány kerekedne az eljárásjogot körülölelő intézményekről, a bíróságok, ügyvédség, azaz a polgári eljárások társadalmi szereplőinek szervezeti vagy személyi konfliktusairól, problémáiról. Viszonylag jól összeszedhetőek az ide tartozó alkotmányjogi, szociológiai, publicisztikai, netán politikaelméleti írások, s nagyrészt rendelkezésre állnak az intézményrendszer kialakulásának történeti-levéltári dokumentumai. Mégsem járható út, mivel a jogász szakmát gyakorlók nagy többsége távol áll és él e kérdésektől, jöllehet tudja, napi függőségét a „nagypolitikai,” szervezeti viszonyok határozzák meg.

Választhatnánk az adaptáció, a megújulás, a történeti reformok témakörét. Nem elfeledkezve a magyar polgári eljárásjog szabályainak, intézményeinek, és tudományos kutatásának történeti meghatározottságáról, a Perrendtartásunk törvényi sorszámban mutatkozó évszámról, felvethetnénk a perrendtartás újraalkotásának kérdését. Rendszeres kodifikációs munka nem lévén ötletszerű írás születne.

Minden lehetséges témakört tehát nem lehet egyszerre, és egy helyen bemutatni. Természetes kiútként kínálkozik – híven a jubileum mögött álló debreceni jogi oktatás hagyományaihoz – a polgári eljárásjog debreceni oktatásának történetéről, az itt tanító kiváló perjogászok munkásságáról, műveik időszerűségéről szóló írás. Csak részben feltárt terület,² ám a saját intézményünk falai mögül általánosítható igényű megfogalmazásokat csak részben tudnánk az olvasó felé közvetíteni.

² Vö. BALOGH Judit, *Bacsó Jenő: A polgári perjog tanára* = A Debreceni Tudományegyetem jogász rektorai (1915-1947), szerk. P. SZABÓ Béla, Madai Sándor, Debrecen, 2002, 203-233.; MOINÁR Judit, *Sárffy Andor* = A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914-1949) II., szerk. P. SZABÓ Béla, Debrecen, 2006, 203-223.

Számos vállalható, a felkérés keretében megírhatatlan téma. Mielőtt láthatóvá tett tépelődéseink ellenére témát választanánk, felhívjuk az olvasó figyelmét a rendszeres és intézményesített tudományos kutatások, a szükséges elemzések és vizsgálatok hiányára. Nemcsak a kutatási források, de kutatási rendszerünk, tudományos életünk egésze „bozótharcosok” életformájára kényszerített bennünket. A helyzetet elfogadhatatlannak ítéljük, mivel a hazai és nemzetközi jogi élet egyik legfontosabb – és a történeti, társadalmi átalakulásokkal leginkább érintett – területe szükséges önképének megrajzolásához sem rendelkezik elégséges kutatási erőforrásokkal.

A polgári eljárásjog jogalkotását, szabályozási rendszerének fejlődési ütemét nézve ugyanakkor nincs okunk panaszkodni. Élő, naponta gyarapodó jogterület, ahol nagyrészt a „*nem tudják, de teszik*” elve irányítja a jogalkotót és jogalkalmazót egyaránt. A kutatókban e fejlődési tendenciák új igényeket alakítanak ki, nemegyszer diszciplináris bővítéseken törik a fejüket. Néha tapasztalható, hogy az intézményesült tudomány világából sajnos nehezen tudunk eleget tenni a joggyakorlat és jogtudomány egyre nagyobb elvárásainak. Úgy vélem, tanulmányunknak erről, a változó világban ellentmondásokkal küzdő, napi kihívásokban szerveződő problématerületről kell szólnia, kiragadva egy olyan kérdéskört, amely összegző modellként tárja fel a múlt és jövő tengelyében szerveződő folyamatokat. Ez pedig nem más, mint az európai polgári eljárásjog és a magyar polgári eljárásjog kapcsolata.

1. Az európai polgári eljárásjogról³ röviden

A hazai jogélet nem kevés résztvevője számára az Európai Unió közösségi joganyagáról szóló tudósítások kötelezően divatos, ezért múlandó témák. Pedig

³ A tanulmányunkban használt kifejezés használata körül élénk vita bontakozott ki a nemzetközi és a magyar szakirodalomban. Kengyel Miklós és Harsági Viktória tankönyvükben a fogalmat Jan 1983-ban írt munkájára vezetik vissza. Igaz – teszik hozzá – az európai polgári eljárásjog nem jelent államok feletti egységes polgári eljárásjogot, ám bizonyos területeken az európai polgári eljárásjog rendelkezései a nemzeti polgári eljárásjog intézményeit már felváltották. KENGYEL Miklós, HARSÁGI Viktória, *Európai Polgári Eljárásjog*, Budapest, 2006, 30.; Jan KROPHOLLER, *Europäisches Zivilprozessrecht Kommentar zu EuGVÜ*, Heidelberg, 1983. Osztovits András részletesen taglalja az európai polgári eljárásjog joganyagának, mind a nemzetközi polgári eljárásjogtól, mind a nemzetközi magánjogtól való elhatárolását. Definíciójában épít Kengyel Miklós 2004-es meghatározására, amennyiben az európai polgári eljárásjogot úgy határozza meg, mint „az Európai Közösség szervei által alkotott azon jogi normák, valamint ezek felbatalmazásával alkotott azon nemzeti jogi normák összessége, amelyeket a polgári jogvita olyan tényállási elemeire kell alkalmazni, mely tényállási elemek az Európai Közösség egy másik tagállamával kapcsolatosak.” OSZTOVITS András, *Európai polgári eljárásjog. Jogszabálygyűjtemény*, Budapest, 2005, 18., valamint KENGYEL Miklós, *Magyar Polgári Eljárásjog*, Budapest, 2004, 631.

az Unió nemcsak a jelen, de a jövő determinánsa, s ideje lenne tudomásul vennünk e helyzet összes következményét. Tudományterületünk vonatkozásában mélyen igaz az a tézis, hogy a magyar polgári eljárásjog fejlődésére (mind a peres eljárások, mind a nem peres eljárások jogára) döntő és elementáris hatást gyakorolt hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozása. Nem 2003-ban, a csatlakozási szerződés aláírásával kezdődött mindez, hanem a kilencvenes évek elején, amikor hazánk a társulási jogviszonyt létesítve rögzítette, hogy *„Magyarországnak a Közösségbe történő gazdasági integrációja egyik alapvető előfeltétele az, hogy az ország jelenlegi és jövőbeni jogszabályait közelítsék a Közösség jogszabályaihoz. Magyarország biztosítja, hogy, amennyire lehetséges, jövőbeni jogszabályai a Közösség jogszabályaival összeegyeztethetők legyenek.”*

Az egyezmény meghatározta, hogy a jogszabályok közelítése *„különösen a vámjog, társasági jog, bankjog, vállalati számvitel és adózás, szellemi tulajdonjog, a dolgozóknak a munkahelyen történő védelme, pénzügyi szolgáltatások, versenyszabályok, emberek, állatok és növények életének és egészségének védelme, élelmiszer-jogszabályok, a fogyasztói érdekvédelem, ideértve a termékfelelősséget, közvetett adózás, műszaki szabályok és szabványok, fuvarozás és környezetvédelem”* területére terjedjen ki.⁴

Ettől az időtől beszélt Magyarországon a jogi közélet „jogharmónizációról”, másképpen jogközelítésről.⁵ A polgári eljárásjog területén 1997-ig, az Amszterdami Szerződés aláírásáig (pontosabban 1999 május 1-ig, a Szerződés hatályba lépésének napjáig) másról nem is nagyon lehetett szólni, mivel a polgári eljárásjogot meghatározó, a polgári ügyekben történő együttműködésre vonatkozó szabályok az Amszterdami Szerződéssel kerültek át a III. pillérből az I. pillérbe, másnéven a közösségi pillérbe. A Szerződés alapján a polgári együttműködés területén – visszanyúlva az EKSz. 61. cikk c.) pontjára és 65. cikkére – 1999-től a tagállamok vonatkozásában az Európai Közösség szervei jogalkotási hatáskörrel rendelkeznek, azaz a tagállamokra kötelező rendeleteket, irányelveket és határozatokat bocsáthatnak ki. Magyarország vonatkozásában az 1999 és 2004. május 1. közötti időszakban alkotott rendeletek, irányelvek és határozatok a csatlakozás napjával váltak kötelezően alkalmazandó joganyaggá, még akkor is, ha ezeket az ún. belső jog nem minden területen építette (építhette) be saját rendszerébe. Igaz, a

⁴ 1994. évi I. törvény. A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről. 67. és 68. Cikk.

⁵ A jogharmónizáció jogalkotási eredményeiről írt Vékás Lajos összefoglaló tanulmányában. VÉKÁS Lajos, *Nemzetközi Polgári eljárásjogunk reformjához* = Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János, szerk. KISS Daisy, VARGA István, Budapest, 2003, 911-930.; Kengyel Miklós a kilencvenes évek elején írt tanulmányát a mai fejlemények ismeretében idézzük fel. KENGYEL Miklós, *Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfejlődés*, Jogtudományi Közlöny, (1992/4).

közösségi rendeleteket nem kellett implementálni, mivel ezek automatikusan, belső jogalkotói transzformációk nélkül válnak a tagállamok kötelezően alkalmazandó joganyagává. 1999-től kezdődően a szakmai közvélemény előszeretettel említi a „jogegységesítés” fogalmát, amely kifejezés a „jogharmonizációnál” jobban megragadja a folyamat lényegét.⁶

A kilencvenes évek jogharmonizációja során számos szabály megváltozott polgári eljárásjogunkban. Új intézmények épültek be, korábban ismeretlen eljárási logikák iktatódtak a jog normái közé. Jóllehet, a perrendtartás totális belső átépítése a mai napig hiányzik, a harmonizáció, majd a csatlakozás után kibontakozó „jogegységesítés” a perrendtartást és a polgári eljárásokat szabályozó fontosabb törvényeket – kiemelve például az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet változásait⁷ – alapvetően új eljárásjogi szabályokkal telepítette be. Hazánk uniós csatlakozása időben éppen egybeesett az európai polgári eljárásjog jogforrásrendszerének kiépülésével, ezért az e területen kiadott rendeletek azonnal alkalmazandó joggá váltak az új tagállamokban (nemcsak Magyarországon). Az egyes rendeletek hatályba lépésének időpontja átnyúlt a csatlakozás időpontján – például a Tanács 2201/2003/ EK rendelete⁸, amely 2004. augusztus 1-jén lépett hatályba, de egyes cikkeit kivéve csak 2005. március 1-től kellett alkalmazni –, mindez azonban nem befolyásolta azt, hogy a magyar polgári eljárásjog a csatlakozás tényével új, és pár évvel korábban (sem itthon sem az Európai Unióban) nem létező joganyaggal gyarapodott. Számos közösségi rendelet látott napvilágot a bizonyítás, az okiratok felhasználása, kiállítása, a végrehajtás területén, s irányelv született más, a polgári eljárásjogot érintő területen (jogi segítségnyújtás). A terület elméleti szintézise napjaink feladata.

Amennyiben a történetileg sajátos és egyedi fejlődési ívet bejárt magyar polgári eljárásjog és az európai polgári eljárásjog találkozását és kapcsolatát kívánjuk elemezni, úgy az európai polgári eljárásjog fogalmából kell kiindulnunk.⁹ Rövid bevezetőnkől látható: az általunk újnak mondott, alig

⁶ WOPERA Zsuzsa, *Polgári eljárásjog: útban a jogegységesítés felé?* = 50 éves a Polgári Perrendtartás, szerk. WOPERA Zsuzsa, Miskolc, 2003, 130-143.

⁷ 1979. évi 13. tvr. a nemzetközi magánjogról. (Rövidítve: Nmjtvr.)

⁸ A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

⁹ Vö. 2. lábjegyzet, Kiemeljük, a jogterület fejlődésének magyar nyelvű összefoglalója olvasható: OSZTOVITS András, *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései*, Budapest, 2005.; OSZTOVITS András, *Európai Polgári Eljárásjog*, i.m.; *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában*, szerk. WOPERA Zsuzsa, Budapest, 2006.; Kengyel Miklós, HARSÁGI Viktória, i.m., munkáiban. Az európai polgári eljárásjog rövid összefoglaló történetét adja Walter Rechberger tanulmánya. H. Walter RECHBERGER, *Das europäische Zivilprozessrecht am*

vagy kevéssé ismert jogi ágazat nemcsak a 2004-ben csatlakozott tagállamokban, hanem az Európai Unió korábbi tagállamaiban is rövid múltra tekint vissza. Még akkor is, ha a kezdetek az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződésben (EGKSz) fellelhetők. Ennek 220. cikke (az Amszterdami Szerződéssel történt módosítás után 293. cikk) szerint a tagállamok „*tárgyalásokat folytatnak*” egymással annak érdekében, hogy biztosítsák a bírósági és választottbíróági határozatok kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakiságok egyszerűsítését.

Mivel a nemzetközi szerződésekre úgy tekintettek, mint e cél megvalósításának optimális eszközére, az európai polgári eljárásjog első jelentős jogforrása nemzetközi szerződés lett, az 1968-ban Brüsszelben kötött egyezmény „*A polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról.*”¹⁰ Az egyezmény 1973. február 1-jén lépett hatályba, június 3-án pedig a szerződő felek jegyzőkönyvben rögzítették az Európai Bíróság értelmezési jogkörét.¹¹

Az egyezmény azáltal, hogy az általa teremtett jogintézmények meg akartak felelni az Európai Gazdasági Közösséggel szemben jelentkező korabeli kihívásoknak – elsősorban a közös, majd egységes belső piac követelményének¹² – egységes, zárt, a közösség egész területén érvényes joghatósági rendszert teremtett a – hangsúlyozandó – polgári és kereskedelmi ügyekben. A bírósági joghatóságot az alperesnek bármely tagállam felségterületén meglévő lakóhelyére (székhelyére) alapította, s ezzel búcsút mondott a korábban szentnek és sérthetetlennek tekintett állampolgársági elvnek.¹³ Igaz, számos ügyre, ügykörre a szerződés nem vonatkozott (például személyállapot, jog- és cselekvőképességi, öröklési jogi ügyekre, csődeljárásra, társadalombiztosításra), ám intézményes megoldásai méltán vívják ki a mai elemző elismerését. Így például azzal, hogy az ítéletek elismerése és végrehajtása során kizárja a joghatóság utólagos vizsgálatát, meggyorsítja ezzel a „*határon átnyúló ítéletek*” forgalmát.

Vorabend der grossen Erweiterung der Europäischen Union = Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János, szerk. KISS Daisy, VARGA István, Budapest, 2003, 713-734.

¹⁰ Meg kell jegyeznünk, hogy a Brüsszel-I szerződés közösségi jogforrás jellegét a szakirodalomban többen vitatják.

¹¹ Wopera Zsuzsa írja, hogy 2000-ig az Európai Bíróság több mint 100 esetben adott ítéleti értelmezést az egyezmény alkalmazása során felvetődő problémákról. WOPERA Zsuzsa, *Európai Polgári Eljárásjog: Álom vagy valóság?* = Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában, szerk. WOPERA Zsuzsa, Budapest, 2006, 26.

¹² JUHÁSZ Imre, *Gondolatok a Brüsszeli egyezményről* = Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János, szerk. KISS Daisy és VARGA István, Budapest, 2003, 385-414.

¹³ Reinhold GEIMER, *Das Brüssel-I System und seine Fortentwicklung im Lichte der Beschlüsse von Tampere* = Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János, KISS Daisy, VARGA István, Budapest, 2003, 229-244.

A szakirodalom a Brüsszeli Szerződés továbbfejlesztett rendszerének tekinti az 1988. szeptember 16-án kötött Luganoi Egyezményt, amelyet az EGK-n kívüli, fejlett piacgazdasággal rendelkező EFTA tagállamok is aláírtak. Az egyezményt aláíró EFTA tagok vonatkozásában az Európai Bíróságnak nem volt értelmező jogköre, hiszen nem EGK tagországra a bíróság határozatai nem kötelezőek. Azonban az EFTA tagállamok kötelezettséget vállaltak arra, hogy az EB határozatait figyelembe veszik.

A Luganoi Egyezmény rendelkezései a magyar polgári eljárásjog fejlődésében meghatározó szerepet játszottak. Az egyezmény lehetővé tette nem Nyugat-európai országok csatlakozását – amennyiben az egyezményben részes ország ezt kezdeményezi a letéteményes országnál, Svájctól. Magyarország meghívását 1996-ban Ausztria és Finnország kezdeményezte, a csatlakozási tárgyalások megkezdődtek, végül hazánk nem csatlakozott a Luganoi Egyezményhez, mert a 2000-ben abbamaradt tárgyalásokat a felgyorsult csatlakozási eljárás miatt nem folytatták. Az előkészítés alatt azonban módosult a Nemzetközi magánjogról szóló törvényerejű rendelet (Nmjtr), a Polgári Perrendtartás (Pp.) és a Bírósági végrehajtásról szóló törvény (Vht.) számos rendelkezése.¹⁴ A módosítások a polgári eljárásjog saját rendszerébe iktatták az egyezmény számos rendelkezését, így annak főbb rendelkezései a magyar polgári eljárásjog részévé váltak.

Az európai polgári eljárásjog történetének rövid bemutatása nem nélkülözheti annak megemlítését, hogy 1998-ra elkészült egy újabb egyezmény szövege, amelyben a szerződő felek – mivel sem a Brüsszeli Szerződés, sem a Luganoi Egyezmény nem vonatkozott a személyállapottal kapcsolatos eljárásokra – a házassági perek, a házastársak gyermekei feletti szülői felügyelettel kapcsolatos perek joghatósági problémáit, az e perekben született határozatok elismerésének és végrehajtásának kérdéseit rendezték volna. Mivel a korábban említett Amszterdami Szerződés a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködést átemelte a közösségi pillérbe, megnyílt a közösségi jog alkalmazásának közvetlen lehetősége, így a tervezett szerződést e téren is felváltotta a rendeletalkotás.¹⁵

Az Amszterdami Szerződés – hangsúlyoznunk kell – elsősorban nem a polgári eljárásjog új formáinak megteremtése miatt jelentős. Az Európai Unió tagállamai ebben a szerződésben a szabadság, a biztonság, az igazságosság térségének elérését tűzték ki célul, s a polgári ügyekben való együttműködést –

¹⁴ 2000. évi CX törvény a joghatóságra és a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó egyes jogszabályok módosításáról.

¹⁵ A Tanács 1347/2000/EK rendelete (2000. május 29.) a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

amelyet külön rendelkezésekben konkretizáltak – e célfüggvénynek rendelték alá. A történeti teljességhez hozzátartozik, hogy az Európai Tanács 1999. október 15-16-án Tampereben tartott ülésén – egy évvel a Bécsben elfogadott Cselekvési terv után – megerősítette, az Amszterdami Szerződés szellemében minden lehetőséget kihasznál a joghoz jutás lehetőségének javítására, a polgári eljárásjog (polgári, büntető és más anyagi jogterületek mellett) konvergenciájának felerősítésére. A Tanács e szellemben alkotta meg azt a „keretprogramot”, amely a fenti célok valóra váltását konkrét eszközök és intézkedések formájában határozta meg.¹⁶

A Tanács 2002-es, a keretszabályozást meghatározó rendeletét megelőzően azonban napvilágot látott jónéhány fontos jogszabály. 2000. december 22-én a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001/EK rendelet (Brüsszel-I rendelet), s még korábbi a 2000. május 29-i keltezésű (az alá nem írt Brüsszel-II szerződés helyett rendeletként kibocsátott) 1347/2000/EK. rendelet (Brüsszel – II rendelet), amit 2003. november 27-én a 2201/2003/EK rendelet (Brüsszel II/a) helyezett hatályon kívül. E két rendelettel a polgári és kereskedelmi ügyek mellett a rendelet hatálya alá tartozó személyállapokra vonatkozó ügyekben szintén egységes joghatósági rendszer épült ki. Fontos megemlítenünk, hogy e rendeletek szabályozzák a hatályuk alá tartozó ügyekben hozott bírói (hatósági) döntések elismerését, és végrehajtását.

A Brüsszel-II rendelettel egy napon született meg a 1348/2000/EK rendelet a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről, valamint a 1346/2000/EK rendelet a fizetéseképtelenségi eljárásokról. Az idézett rendeletek eltérő időpontokban léptek hatályba, s a kibocsátásukat követő időszakban sem állt meg a rendeletalkotás. 2001. május 28-án adták ki a 1206/2001/EK rendeletet a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködésről, majd 2003. november 27-én a már idézett Brüsszel-II/a rendeletet a házassági ügyek és szülői felelősségre vonatkozó eljárások tárgyában. 2004. április 21-én megszületett az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról. Napjainkban várható az európai fizetési meghagyásról szóló rendelet, a kis perértékű ügyek, valamint a hagyatéki eljárások rendeleti szabályainak megalkotása.¹⁷

¹⁶ A Tanács 743/2002/EK rendelete (2002. április 25.) a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés végrehajtását előmozdító tevékenységek általános közösségi keretszabályozásának létrehozásáról.

¹⁷ A rendelettervezetek megvalósításának fázisára a <http://ec.europa.eu/prelex/liste-resultats.cfm?CL=en> internet címet ajánljuk az olvasó figyelmébe.

A rendeletek ismertetésével nem teljes az európai polgári eljárásjog közösségi jogforrásainak felsorolása. Az igazságügyi együttműködésre vonatkozó másodlagos közösségi jogforrási rendszer lehetőséget ad ugyanis irányelvek és határozatok kibocsátására. Élve e lehetőséggel 2003. január 27-én a Tanács kibocsátotta a 203/8/EK Irányelvét a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról. Korábbi dátumú, de az Amszterdami „paradigmaváltás”¹⁸ egyik eredménye a Tanács 2001/470/EK Határozata (2001. május 28.) egy Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben.

Valóban „dinamikus” jogalkotási tevékenység¹⁹ bontakozott ki, ezt még tartalmi elemzések hiányában is elmondhatjuk. A fentebb már hivatkozott új joghatósági rendszer – mind a polgári és kereskedelmi, mind a személyállapotú ügyek egy részében –, a határozatok elismerésével, majd közvetlen végrehajtásának lehetőségével, a bizonyítás felvétel közösségi szabályaival stb. az unió tagállamaiban új útra terelte a polgári eljárásjogot az ezredforduló utáni években.²⁰ Finomabb elemzések kimutatták, hogy nemcsak a határon átnyúló ügyek elintézésének korábban nem ismert szabályrendszerét fektették le, hanem létrehoztak a közösségi jogalkotás keretében az egyes tagállami eljárásjogokban kötelező jelleggel alkalmazni rendelt jogszabályrendszert. E szabályok – túlmutatva a korábbi együttműködés keretén – közvetlen kötelezettséget jelentettek és jelentenek az egyes tagállamok számára. Azonban a jogi rendelkezések mélyen belenyúltak addig a nemzeti jogok kizárólagossága alá tartozó eljárásjogi intézményekbe, így például az eljáró hatóságok/bíróságok illetékességi szabályaiba is, hiszen ismertek azok a rendeleti előírások, amelyekben a közösségi jog konkrétan meghatározza az eljárásra illetékes bíróságot, vagy reziduális jelleggel (bizonyos esetekben) „átadja” az ügy elintézését egy (konkrétan) meghatározott tagállami bíróságnak.

A közösségi jog behatolása ennél erőteljesebb a tagállamok igazságügyi szervezeti rendszerének területén. A bizonyítás felvételéről szóló rendelet, a kézbesítési rendelet, a nem vitatott követelések unión belüli elismerésének és végrehajtásának szabályai, az igazságügyi térség kialakításának cselekvési programja magát az egyes tagállamok bírósági szervezeteit alakította át a

¹⁸ KENGYEL MIKLÓS, HARSÁGI Viktória, *i.m.*, 36.

¹⁹ WOPIERÁ Zsuzsa, *A családjog egységesítése Európában – az eljárásjogász szemszögéből* = Ami a múltból elkísér. A családjogi törvény ötven éve, szerk. GYÉKICZKY Tamás, Budapest, 2005, 45.

²⁰ A kilencvenes évekig kialakult európai (és Európán kívüli) polgári eljárásjogi intézményrendszer kiváló összefoglalását találhatjuk meg Christian Chambell könyvében. T. Christian CHAMPELL, *International Civil Procedure*, London, 1995. A magyar nyelvű összefoglaló elemzésre vö. KÖBLÖS Adél, *Polgári eljárásjog itt és ott*, Kontroll (2005/1).

közösségi jog előírásának megfelelően. Kialakultak a szervezeti együttműködés eljárási rendjei, regulái, amelyek nemcsak bizonyos standard nyomtatványok bevezetésével, hanem az együttműködésre kijelölt bíróságok rendszerének meghatározásával, egy új kommunikációs és információáramlási rend kiépítésével párosultak. Napjaikban a fejlődés eredményeképpen beszélhetünk az Európai Unió *sui generis* polgári eljárásjogáról is, értve e fogalom alatt a közösségi jog intézményes keretei között értelmezendő polgári ügyekben eljáró közösségi bíróságok eljárásjogát.²¹

Jelentős változások, alig pár év alatt. A gyors átalakulás a jogtudományt és a jogi közvélemény formálóit is megérintve – részben általuk gerjesztve – új tudományos gondolkodási irányzatot hozott létre. Igaz, a viták, vélemények, és tanulmányok célkeresztje néha magának az új jogterületnek az önmeghatározását fogta be, ám az európai unió tagállamainak polgári eljárásjoga vitathatatlanul a korábbiaktól eltérő fejlődési pályára állt. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a közösségen belül a tagállami relációkban Magyarország egy tagállam, azaz a magyar bíróság is rendelkezik joghatósággal más tagállam állampolgárainak házassági ügyekben a 2201/2003/EK rendelet hatálya alá tartozó eljárásokban, illetve magyar bíróságtól szintén kérelmezhető az európai végrehajtható okirat, vagy Magyarországon szintén meg lehet indítani a fő, vagy másodlagos fizetéseképtelenségi eljárást. Nem szólva arról, hogy a magyar bíróságokat megkeresik (már megkeresték) más tagállamok bíróságai bizonyítás felvétel céljából. Élő és alkalmazandó jog tehát az európai polgári eljárásjog, hatását nem lehet kivédeni semmilyen látszatérvvel, avagy látszatintézkedéssel.

A jogterület szabályainak alkalmazási körében – bármennyire rövid idő telt el – számos problémát artikulált a joggyakorlat és a jogtudomány. Teljes körű feldolgozásuk, értelmezésük elkezdődött, azonban a releváns jogesetek száma napról napra gyarapodik. Tanulmányunk utolsó részében néhány alkalmazási konfliktust – törésvonalat – mutatunk be. A töréspontok bemutatása előtt röviden bemutatjuk a magyar polgári eljárásjog történetének fő sodorvonalát, ugyanis az európai polgári eljárásjog egy sűrűn meg- és újraformált joganyaggal találkozott, s hatását e közegben kell kifejeznie.

2. Kritikai adalékok a magyar polgári eljárásjog történetéhez

A hazai szakirodalom sohasem hátrált meg polgári eljárásjogunk alapos és minden részletre kiterjedő kritikája elől. Gáspárdy László egyik tanulmányának

²¹ *Procedural Law of the European Union*, ed. Lenaerts KOEN, Arts DIRK, Robert BRY, London, 1999.; VÁRNAY Ernő, PAPP Mónika, *Az Európai Unió joga*, Budapest, 2005.

címében már évekkel ezelőtt utalt polgári eljárásjogunk jövőjének bizonytalanságára,²² de ide tartoznak Kengyel Miklós írásai éppúgy, mint a Polgári Perrendtartás ötven éves évfordulójára készült kötetek elemzései. Bevezetőnkben említettük, mindezt külön írásban lehetne összefoglalni, így csak arra az egy kérdésre összpontosítunk, vajon milyen állagú polgári eljárásjoggal – ezen belül milyen perjoggal – találkozott/találkozik az európai polgári eljárásjog.²³

Láttuk, hogy a hazai polgári eljárásjogot az európai polgári eljárásjog nem egy ponton érintette és érinti. Polgári peres eljárások és nem peres eljárások, az igazságügyi együttműködés intézményei és processzusai, az igazságügy szervezeti rendszere valamennyien megszólítottak általa. Ráadásul különböző módon és időpontokban, különböző jogalkotási technikákkal – vagy a nélkül – váltak érintetté. A perrendtartás maga több szinten, több időpontban, más és más mechanizmusok és jogalkotási technikák által válaszolt e nem csekély kihívásra. E sokszínűségből bennünket a következő oldalakon a perrendtartás szerkezetének, történeti intézményeinek, valamint e sajátos társadalomtörténeti ívet megfutott jogi rendszernek az európai polgári eljárásjoghoz kialakított viszonya érdekel.

A perjog kiemelése nem véletlen. Köszönhető ez a perrendtartás centrális helyzetének éppúgy, mint a perjogi normák és intézmények történetileg kialakult determináns szerepének. Célszerűségi megfontolásokat is takar, hiszen a teljes joganyag áttekintése több monográfiába illő vállalkozás.

A szakmai elemzések – élve az ötven éves évforduló adta lehetőséggel – mindenekelőtt a perrendtartás időtállóságára hívták fel a figyelmet. Az időtállóság azonban nem jelent változatlanságot, mivel „... a gazdasági-társadalmi változásokhoz a jogalkotó úgy tudta hozzáigazítani az eljárásjogot, hogy az szerkezetileg egységes maradt, de részeiben sokszor és jelentősen megváltozott.” – írta Cserba Lajos. Hozzátette: „az elmúlt ötven év tehát a jogalkalmazó és a jogkereső eljárásjogi házasságában a stabilitás és a viszonylagos változások folyamatában telt.”²⁴

²² GÁSPÁRDY László, *Quo vadis magyar polgári eljárásjog?* = Facultas nascitur: Húsz éves a jogászképzés Miskolcon, szerk. SZABADI-FALVI József, Miskolc, 1991, 177.

²³ Az 1952. évi III. törvény – írta Novák István – „...mind tartalmában, mind rendelkezéseiben primitív eljárásjogi szabályai a ... szovjet viszonyokhoz képest jóval fejlettebb magyar (európai) életviszonyok, jogviták rendezésénél eleve alkalmatlannak mutatkoztak.” NOVÁK István, *Polgári peres eljárásjogunk jogalkotásának vérszínhelyei* = 50 éves a Polgári Perrendtartás, Tanulmánykötet, szerk. KENGYEL Miklós, Pécs, 2003, 154.; Hasonló következtetésre jutott a szerző levéltári kutatásai alapján: GYEKICZKY Tamás, *Helyzetjelentés: Levéltári iratok polgári eljárásjogunk történetéhez, 1951-1957*, Budapest, 2006.

²⁴ CSERBA Lajos, *A hatályos polgári eljárásjog 50 éves* = In Memoriam Novotni Zoltán, szerk. MISKOLCZI BODNÁR Péter, Miskolc, 2003, 73.

A perrendtartás s z e r k e z e t e az, amire különösen figyelünk kell. Igazat adva a perrendtartás történetével foglalkozó munkáknak,²⁵ a per szerkezetének – logikájának – szabályai valóban elődjét, az 1911. évi I. tc. szabályait követik. Azonban a változások – az osztott tárgyalási rendszer felszámolása, a bírói officialitás kiterjesztése, a csúsztatott kontradiktórius perlogika – a korábbi peres eljárással össze nem hasonlítható és össze nem egyeztethető perrendtartást eredményeztek. Elemzésünk kezdetén fontos – és önmagában ellentmondásos – következtetésre jutottunk: az európai polgári eljárásjog nemcsak az 1952. évi III. törvénnyel, hanem a hagyományos magyar perjogi intézményrendszerrel randevúzik.²⁶ E találkozás ugyanakkor már a „szocialista Pp.” *sui generis* szerkezeti elemeivel, részleteiben és szabályaiban az idők folyamán számos ponton átalakult perszabályokkal történő ütközés.

Maradva az 1952. évi III. törvény eredeti intencióinál, a gond vagy a baj ezzel a perjogi szabályegyüttessel nagyobb, mintsem az első pillanatra látszik. A törvény ugyanis nem a magánjogi vagy polgári jogi jogalanyok konfliktus feloldására készült. Célja inkább a társadalom tagjainak, szervezeteinek és jogalanyainak ellenőrzése, a hatalom szerkezetébe történő integrálása, nem egy esetben a nyílt politikai represszió elérése volt. Gáspárdy László szavait idézzük, aki így írt: „Egy diktatórikus társadalomban ugyanis a peresíthető élethelyzetek választéka viszonylag szűkös, a perkapu rése keskeny, az ügyek nagy része egyszerű.”²⁷

²⁵ Kengyel Miklós és Novák István – Németh János elemzése alapján – arról írnak, hogy az 1952. évi Pp. szerkezetében követi az 1911. évi I. tc. (az ún. Plósz-féle Perrendtartás) rendszerét, igaz több változással. Gáspárdy László ehhez hozzáteszi, hogy az 1952. évi III. törvény bírósági szervezetrendszere, és a helyi bíróságok (a korban járásbíróságok) általános hatáskörű bíróságként történő szabályozása maradandó eltérésnek bizonyult. NÉMETH János, *A polgári perjogunk fejlődése a felszabadulás óta*, Magyar Jog (1985), 284-301.; KENGYEL Miklós, *Az ötvenéves Polgári perrendtartás – a törvény keletkezésétől a rendszerváltásig* = 50 éves a Polgári Perrendtartás. Tanulmánykötet, szerk. KENGYEL Miklós, Pécs, 2003, 153-162.; NOVÁK István, *Polgári peres eljárásjogunk jogalkotásának vészhelyzetei* = 50 éves a Polgári Perrendtartás, Tanulmánykötet, szerk. KENGYEL Miklós, Pécs, 2003, passim.; GÁSPÁRDY László, *Ötvenéves a polgári perrendtartás* = 50 éves a Polgári Perrendtartás, szerk. WOPIERA Zsuzsa, Miskolc, 2003, 7-16.

²⁶ Kengyel Miklós mutatta ki, hogy Plósz Sándor a perrendtartás előkészítésekor a kortársi Európa számos perkódexéből merített. Ezért a magyar perjog első nagy kódexe a német, osztrák, francia perjog nyomait viseli magán. Gáspárdy László mindehhez hozzátette, a szocialista Pp, első nagy novellája (1954-ben) a szovjet-országi hatáson keresztül idejét múlt, korszerűtlen francia perjogi hatásokat is közvetített (kasszációs – revíziós perorvoslat rendszer) KENGYEL Miklós, *Külföldi hatások a 20. századi magyar polgári eljárásjogban* = Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János, szerk. KISS Daisy, VARGA István, Budapest, 2003, 415-438.; GÁSPÁRDY László, *Modern magyar perjogtörténet*, Miskolc, 2000.

²⁷ GÁSPÁRDY László, *Kihívások és kísérletek az európai polgári eljárásjogban. (A Code Luistól napjainkig)* = Magister Artis Boni et Aequi, Studia in Honorem Németh János, szerk. KISS

Az 1952. évi III. törvény történeti fejlődési ívét befogó munkák a változások és módosítások rendkívül nagy intenzitásáról számolnak be. Részletesebb elemzés nélkül idézzük fel az első novellával bevezetett, majd három év múlva hatályon kívül helyezett perorvoslati rendszert, a második novellával újraszabályozott házassági pereket, a harmadik novella sok tekintetben a korszakon túlmutató rendelkezéseit.²⁸ A perkapu, ha lassan is, de kinyílt, a polgári perrendtartás átfogó reformja a nyolcvanas évekre sürgetővé vált. Az Igazságügyi Minisztérium – különböző politikai okok és folyamatok hatására – két ízben, 1982-ben és 1988-ban hozta nyilvánosságra törekvéseit. Hiába éltek azonban számos reformjavaslattal a korszak kiemelkedő perjogászai, a perrendtartás nagy reformok nélkül, a szerkezeti alapok érintettsége nélkül esett át a politikai és gazdasági rendszerváltozáson.²⁹

A kilencvenes években – sokszor az Alkotmánybíróság intencói nyomán – a túlméretezett bírói hatalmat felváltotta a felek rendelkezési jogára épülő peres eljárás, rögzültek a kérelemhez kötöttség szabályai és határai, újraszabályozták a polgári perben fellépő, illetve polgári pert indító ügyész helyzetét, Gáspárdy László nyomán tehát: „*a demokratikus jogállami keretekhez szabták a törvényt.*” Három jelentősebb novelláris változtatásról számolhatunk be (1995, 1997, 1999) s ezek közül az 1995. évi VI. novellának és az 1999. évi VIII. novellának tulajdonít fontos szerepet a szakirodalom. Új intézmények születtek, így a – többször áthangszerelt – rendkívüli perorvoslatként bevezetett felülvizsgálati eljárás, az ún. kis pertárgyértékű ügyek fellebbezési szabályai, a közigazgatási és a munkaügyi perek perszabályai. Időközben lassan, de biztosan átalakultak a peres eljárásokat – és a Pp háttérkódex jellege miatt – a nem peres eljárásokat meghatározó „*mindennapi eljárásjogi intézmények,*” a kézbesítés, az igazolás, a mulasztás a tárgyalás elhalasztásának szabályai.³⁰ A változásokban közrejátszottak – mint láttuk – a jogharmonizációnak elnevezett folyamat szabálmódosításai. Valójában ami történt – képletesen szólva – egy új,

Daisy, VARGA István, Budapest, 2003, 223. A szerző saját, fentebb idézett munkájára is hivatkozik, ahol e szűk perkapu társadalomtörténeti elemeit írja le.

²⁸ Gáspárdy László írta az 1972-es novelláról: „*Alkotmányjogi és szervezeti változások eredményeként a törvényházak ismét kitérték kapuikat azok előtt a jogi konfliktusok előtt, amelyek eldöntésére igazságszolgáltatási fórumon több mint két évtizede nem nyílt lehetőség.*” GÁSPÁRDY László, *Ötvenéves a polgári perrendtartás...*, i.m., 11.

²⁹ A fontosabb javaslatokat foglalta össze FARKAS József, *Az eljárásjog néhány alapvető elve és a polgári eljárásjog átfogó újraszabályozása*, Jogtudományi Közlöny (1985/10).

³⁰ Nem a teljesség igényével készült felsorolás alapján ilyen a Pp. 135.§, és 136/ A. §., valamint a Pp. 99. /A §. A valósághoz hozzátartozik, nem csak a törvényhozás „*idomította,*” finomította e szabályokat. Így például a 1348/ 2000/EK rendelet szabályait először a BÜSZ 35.§, valamint a 4 / 2002 OIT szabályzat 47. §. vezette be a magyar eljárásjogba.

modernnek gondolt gépkocsi felépítése – csakhogy az alváz megmaradt egy 1952-ben kigondolt konstrukciónak.

A fejlődés szükségessége és az átalakulás keretét adó perszerkezet közötti ellentmondásokat hamar tollhegyre tűzte a jogirodalom. Ennek oka nemcsak abban keresendő, hogy a kihívások a vártnál gyorsabbak és erőteljesebbek voltak, hanem abban is, hogy az önmagára találó perjogi dogmatika felfedezte magának a Pp. normatív és intézményi szerkezetének belső ellentmondásait. Rámutattak, hogy a felek egyenlőségének elve számos ponton súlyos egyenlőtlenségeket hordoz, az ügyész szerepének új szabályai – a jogpolitika tehetetlenkedésére visszavezethetően – féloldalasak, ezért a házassági perek egy csoportjának szabályozása „*megrekedt a 1954-es és 1972-es szabályozásnál.*”³¹ Más írások arra hívták fel a figyelmet, hogy a bizonyítási eljárás törvényi előírásai maguk húzzák el a peres eljárást, és megfontolásra javasolták az angolszász eljárások – különösen a Wolf-reform utáni angol eljárásjog – perelőkészítő intézményeink átvételét.³² A Pp. egyik súlyponti fejezetének, a bizonyításról szóló fejezetnek a gyakorlatban szinte minden területen alkalmazott szabályairól – az okiratok meghatározása, a minősített okiratok alaki és tartalmi jellege, a hozzájuk fűződő bizonyítási vélelmek, elektronikus okiratok – az elemzők nem csak azt mutatták ki, hogy azok a technikai követelmények megvalósíthatatlansága miatt alkalmazhatatlanok, hanem azt is, hogy a szabályok belső ellentmondása a jogbiztonságot is veszélyezteti.³³ A kritikai attitűdök felerősödtek, s napjainkban ismerünk olyan álláspontot is, amely a kilencvenes évek reformjának alapvető helyességét és értékrendjét kérdőjelezi meg.³⁴

A jogirodalom kritikája nem kímélte az európai polgári eljárásjog és a magyar polgári perjog szabályainak egymásba ékelődését sem. Kiderült, hogy

³¹ GÁSPÁRDY László, *Kritikai észrevételek a fél jogállásának szabályozásához a polgári perben* = In Memoriam Novotni Zoltán, szerk. MISKOLCZI BODNÁR Péter, Miskolc, 2003, 81-90.

³² NOVÁK István, *Polgári peres eljárásjogunk jogalkotásának vészhegyzetei* = 50 éves a Polgári Perrendtartás, Tanulmánykötet, szerk. KENGYEI Miklós, Pécs, 2003, 153-162. J.A. Jolowicz, *On Civil Procedure*, 2000, Különösen 386-397.

³³ KISS Daisy, *E/E – avagy az elektronikus társadalom hatása az eljárás jogokra* = Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János, szerk. KISS Daisy, VARGA István, Budapest, 2003, 491-520.; HARSÁGI Viktória, *Okirati bizonyítás a modern polgári perben*, Budapest, 2005.; GÁLL Tamás, *Az okirati bizonyítás fejlődésének áttekintése 1968 tól 2003-ig* = 50 éves a Polgári Perrendtartás, Tanulmánykötet, szerk. KENGYEI Miklós, Pécs, 2003, 21-31.

³⁴ „Meggyőződésünk az, hogy a magyar polgári eljárásjog fejlődése a kilencvenes évek második felében rossz irányt vett, amikor a túlméretezett bírói hatalom lebontása közepette egy » túlbaladott liberális modellt« és egy kevésbé vonzó amerikai szemléletet, az »eljárási igazságosság« (procedural justice) felé fordult. ... Európában és a világ más országaiban az »eddig« szemlélődő bírót éppen most váltja fel egy sokkal aktívabb résztvevője az eljárásnak, aki a case management avagy az anyagi pervezetés révén hatékonyan közreműködik a polgári per céljának a megvalósításában...” KENGYEI Miklós, *Doktori értekezés tézisei, i.m.*, 24.

számos intézményes megoldás nemcsak diszharmonikus, de ellentétes az európai polgári eljárásjog követelményeivel. A tanulmányok és nagyobb lélegzetű írások egyenként vették számba a változtatások szükségességét, mélységét is. Hangsúlyozzuk mindezt akkor, amikor számtalan jogszabálmódosítás – például az 1994. évi LIII. törvény (a bírósági végrehajtásról) a végrehajtási lap kiállításának esetkörét (16. §.) az európai polgári eljárásjog szabályaival bővítő rendelkezései (c-h. pontig) beemelésével – közvetlenül inkorporálta e rendelkezéseket. (Meg kell jegyeznünk, a kritikai észrevételek nem korlátozódtak a magyar polgári eljárásjogra, hanem az európai polgári eljárásjog belső inkonzisztenciáit is bírálták.)³⁵

Összefoglalva kijelenthetjük, hogy a több mint ötven évvel ezelőtti szerkezet recseg-ropog, és nemcsak az új közösségi jogterület rá nehező nyomása alatt. Egy – a Közép-európai társadalomtörténetből született – történetileg ellentmondásos jogalkotás által létrehozott, alapjaiban fenntartott, építőköveit átrestauráló perrendtartás (polgári eljárásjog) az a közeg, amelyben a közösségi rendeleteknek működniük kell. Nem vitás, működnék, tézisünk nem ennek tagadása. A kérdés sokkal inkább az, hogy hogyan működnek, és – ismerve a közösségi jogalkotás dinamikáját – meddig? Írásunk utolsó részében a szerkezeti konfliktusok néhány elemét mutatjuk be, grandiózus jogalkotási program és reformterv ismertetése nélkül.

3. Szerkezeti ütközések

A tagállamok polgári eljárásjogának autonómiája sokáig magától értetődőnek tűnt. A bemutatott dinamikus jogalkotási folyamat eredményeképpen egyre több a tagállamokra kötelező közösségi rendelkezés, s ráadásul e jogszabályok sem a tagállami rendelkezésekre, sem a tagállami jogértelmezésekre nincsenek tekintettel. A fejlődés végállomásaként ma már nincs szó tehát arról, „*hogy az eljárásjogi szabályozás kizárólag tagállami hatáskörbe tartozna, erre a jogterületre vonatkozóan [a tagállamok] nem rendelkeznek »autonómiával«*” – írta Osztovits András.³⁶ „*Mindesz vonatkozik a jogalkalmazó szervekre is, akik csak akkor és*

³⁵ ifj. GÁTOS György, *A fizetési meghagyás újjászületése az európai közösségi jogban* = 50 éves a Polgári Perrendtartás, Tanulmánykötet, szerk. KENGYEL Miklós, Pécs, 2003, 39-52.; MOLNÁR Judit, *Az európai fizetési meghagyás a XXI. században – Rendeletjavaslat az európai fizetési meghagyásos eljárás bevezetéséről*, Magyar Jog (2005/3).

³⁶ OSZTOVITS András, *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései. ...*, i.m., 37.; Nem sikkadhat el figyelmünk az értelmezés felett. Az Európai Bíróság, sőt a felidézett rendeletek ugyanis számos, korábban tagállami értelmezés körébe sorolt eljárásjogi intézmény autonóm értelmezését adják. Így például a *bizonyításfelvétel* fogalmát – tekintettel a tagállami

*annyiban vehetik figyelembe saját nemzeti eljárásjogi szabályait, amennyiben arra a területre nézve nincs közösségi jogi rendelkezés.”*³⁷

Osztovits a tagállamok eljárásjogi autonómiája helyett javasolja a „tagállami intézményi autonómia” terminus technikus bevezetését. Ez az autonómia ugyanis az igazságszolgáltatás szerkezetének, a már működő szervezetrendszerek eljárásaira vonatkozik, s e kérdésekbe a közösségi szervek sem közvetlenül, sem közvetve „nem szólnak bele.”

Amennyiben ez így van, nem árt szemügyre venni egy-két alapvető (és a recsegő ropogó perrendtartás keretében még tartópillérként megálló) jogintézményt. Elemzésük ugyanis mind az autonómia kérdésére, mind a szerkezeti törések pontos helyére választ adhat. Két egymással kapcsolatban álló intézményt mutatunk be röviden, a kérelemhez kötöttség elvét és a perfüggőség beállítását meghatározó perindítás problémakörét. Reményeink szerint ezen (kiragadott) példáinkból egyértelmű lesz: a magyar és az európai polgári jog számos konfliktust gerjesztő illeszkedésének egyik fő forrása a perrendtartás változatlanul hagyott szerkezete.

A kérelemhez kötöttség elvét és intézményeit a felek rendelkezési jogából vezeti le a jogirodalom. A Pp. 3. § (2) bekezdése alapján a bíróság kötve van a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz. A generális jogelv szerint e kötöttség – amit a törvény külön specifikál – nemcsak az első fokú, hanem a perorvoslati eljárásokban eljáró bíróságokra is kötelező. Feloldása a törvény rendelkezése alapján lehetséges, így a Pp. számos esetben lehetőséget ad a felek kérelmén átnyúló döntések hivatalból történő meghozatalára.

A kérelem eljárásjogi fogalma a felek számos peres nyilatkozatát lefedi. Leegyszerűsítve a helyzetet és megkönnyítve dolgunkat, mi most csak a pert megindító felperesi kereseti kérelmet vesszük nagyító alá. A Pp. 121. § – bár a jogalkotó az 1952. évi III. törvény eredeti szövegén jó néhányszor változtatott – alapjaiban évtizedeken keresztül hasonló módon határozta meg a keresetlevél tartalmát. A hatályos szöveget alapul véve az idézett törvényhely első bekezdésének c) pontja írja elő a felperes által érvényesíteni kívánt jog feltüntetését, az érvényesíteni kívánt jog alapjául szolgáló tények, és a tényekre vonatkozó bizonyítékok előadását. A törvényhely e) pontja zárójelbe tett meghatározással – kereseti kérelem – előírja a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem feltüntetését. A kereseti kérelem – a szűk dogmatikai értelmezés szerint – a bíróság döntésére irányuló felperesi akaratkifejezés.

Nyilvánvaló azonban, hogy a 121. §. (1) bek. c) és az e) pontja egymással nemcsak szorosan összefügg, hanem egymásra épül. A bíróság döntésére

jogrendszerek sokszínűségére – *autonóm módon, összeurópai jelleggel* kell értelmezni. KENGYEL Miklós, HARSÁGI Viktória, *i.m.*, 140.

³⁷ OSZTOVITS András, *Az előzetes döntéshozatali eljárás...*, *i.m.*, *uo.*

irányuló kereseti kérelmet a jogvita tényei és a tényekre vonatkozó bizonyítékok előadásával kell alátámasztani, valamint a jogvita felperesi értelmezéséből származó tényalapról kell és lehet levezetni az érvényesíteni kívánt jogot. Emiatt mind a jogirodalom, mind a joggyakorlat a felperes kérelme alatt e két pontba foglalt elemek együttesét érti. A ma elfogadott értelmezés szerint a kérelemhez kötöttség nem pusztán a bíróság döntésére irányuló kérelemhez való kötöttséget fedi, hanem vonatkozik ez az érvényesíteni kívánt jogra. Ezen utóbbit, mint jogcímhez kötöttséget értelmezi a jogirodalom. Más szavakkal: az eljáró bíró (bíróság) kötve van a felperes (vizontkereset tekintetében az alperes) által megjelölt joghoz (jogcímhez), hivatalból ezért – kivéve ha a törvény erre felhatalmazást ad – nem léphet túl a fél (felek) által megjelölt kereseti jogcímen.³⁸ Nem is kereshet más jogcímet, nem kutakodhat az általa helyesnek tartott – és a fél (felek) által fel nem hívott – jog iránt. Mivel a kitanítási kötelezettség a Pp. 3. § (3) bek. utolsó fordulata szerint csak a bizonyításra szoruló tényekre, a bizonyítási kötelezettségre és teherre vonatkozik, illetőleg a Pp. 7. § (2) bek. alapján a jogi képviselő nélkül eljáró félnek csak a perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeire vonatkozóan adhat felvilágosítást, a jogcímet a bírói „felvilágosítás” semmilyen módon nem érintheti – lévén az ún. anyagi jogi kérdés.

Nem állítjuk, hogy Perrendtartásunk túlságosan precíz dogmatikai megfogalmazásokat tartalmazna a fent említett fogalmak tekintetében, de a keresetváltoztatásra vonatkozó szabályok (Pp. 146. §), vagy a vizontkeresetre vonatkozó rendelkezések (Pp. 147. §) sem könnyítik meg dolgunkat. A keresetváltoztatás körében a törvény az érvényesíteni kívánt jog megváltoztatásának feltételeként kiköti, hogy az új jognak (új jogalaprak) a felek között fennálló ugyanazon jogviszonyból kell származnia (illetőleg azzal összefüggésben kell lennie), illetve (vizontkereset esetén) a felperesi keresetben megjelölt joggal azonos, vagy azzal összefüggő jogviszonyból kell erednie. A gyakorlat az elmúlt évtizedek alatt elrendezte e problémákat, jóllehet a felsőbb bíróságokat a szigorú értelmezés jellemezte (például nem jogot, hanem a jogszabályt kell megneveznie a felperesnek, avagy az összefüggő jogviszony fogalmának szűkítő értelmezés szerint definiálták).

Problémafelvetésünk az európai polgári eljárásjogban ismert kérdéskör. Érdekes, itt sem a tételesen előírt jogalkotói szabályok és normák, hanem a luxemburgi Bíróság joggyakorlata, és e gyakorlat következtében létrejött elméleti szintézis adott a kérelemhez kötöttség problémájára a hazai

³⁸ A probléma kiváló gyakorlati elemzését nyújtja DREXLERNÉ KARCUB Edit, *Jogcímhez kötöttség a polgári eljárásban a bírói gyakorlat tükrében* = 50 éves a Polgári Perrendtartás, WOPIRA Zsuzsa, Miskolc, 2003, 43-53.; Visszaulva a Pp. dogmatikai elemzésére, megjegyezzük, a jogcím fogalmát a történeti jogirodalom és a bírói gyakorlat alakította ki.

joggyakorlattól eltérő választ. A szakirodalomban röviden a „Peterbroeck és Van Schijdel-ítéletekként” emlegetett döntésekről van szó. A részletes jogvita leírását mellőzve felidézzük azokat a kérdéseket, amelyekkel a nemzeti bíróságok fordultak a luxemburgi Bírósághoz.³⁹

A Van Schijdeln-ügyben az illetékes holland bíróság először azt a kérdést tette fel, hogy egy tagállami bírónak abban a jogvitában, ahol a felek (akik egyébként szabadon rendelkezhetnek a polgári jogaikról és kötelezettségeikről) maguk nem hivatkoznak a vonatkozó közösségi versenyjogra, alkalmaznia kell-e az adott közösségi joganyagot – tegyük hozzá – hivatalból. Második kérdése arra irányult, hogy át kell-e lépnie a bírói passzivitás alapelvét (és a felek által a jogvita számára kijelölt keretet) a felek által megállapított és hivatkozott tényállások és körülmények vonatkozásában, azaz a bíróság támaszkodhat-e más, a felek által előadottaktól eltérő tényállásra.

A jog vonatkozásában a Bíróság döntése a következőket tartalmazta. „... *a nemzeti bíró egy olyan jogvitában, ahol a felek a vonatkozó polgári jogi igényeiket és kötelezettségeiket szabadon határozhatják meg, a Szerződés 3. cikkének f) pontját, 85, 86, 90. cikkét – amennyiben a nemzeti jog egy ilyen alkalmazás megenged – akkor is alkalmazni kell, ha az a peres fél, akinek az alkalmazás az érdekében állt, nem hivatkozott rá.*”⁴⁰ Lefordítva tehát, a közösségi jog bizonyos elemeit – amelyeket a Bíróság pontosan meghatározott – a nemzeti bíróságoknak a felek hivatkozása nélkül – hivatalból, erre irányuló kérelem hiányában – kötelezően alkalmazniuk kell.

A másik kérdésre a Bíróság a fentiektől eltérően „szűkítő” értelmezést adott, a tények és körülmények vonatkozásában ugyanis ilyen, a közösségi jogból eredő alkalmazási kötelezettséget nem látott megállapíthatónak. Kettéválk tehát a tagállami bíróságok kötelezettsége: a tények és a tényállás vonatkozásában a bíróságnak nem kell azt vizsgálnia, vajon nincs-e olyan nem hivatkozott tény, körülmény vagy elem, ami megalapozza a közösségi jog alkalmazhatóságát. Ellenben a már megállapított tényállásra a nemzeti bíróságoknak „szükségszerűen alkalmazniuk kell a vonatkozó közösségi jogot, akkor is, ha arra a felek kifejezetten nem hivatkoztak.”⁴¹

Mivel e tanulmány keretei nem teszik lehetővé a mélyebb és átfogóbb elemzéseket, meg kell elégednünk azzal a következtetéssel, hogy az európai polgári eljárásjog eltér a magyar (és a hasonló rendszerben eljáró tagállami) bíróságok egyik axiómájától, a teljes kérelemhez kötöttség elvétől (amely

³⁹ A részletes esetleírás és elemzés megtalálható OSZTOVITS András, *Az előzetes döntéshozatali eljárás ...*, i.m., 34. Mi magunk egyetértően támaszkodunk a szerző álláspontjára.

⁴⁰ Uo., 35.

⁴¹ Uo., 36.

egyaránt kiterjed a tény és a jog kérdésére).⁴² Kijelentésünket a bírósági döntések által érintett területre korlátozzuk, ám ismerve az Európai Unió jogrendszerének egymásra épülő, egymást fel- és megerősítő szabályozási logikáját, e szűk terület már önmagában jelentős joganyagot fog át.⁴³

Még világosabban előtűnik a hazai és az európai polgári eljárásjog közötti szerkezeti feszültség, ha a másik problémakört, az eljárás megindítását, és az ehhez kapcsolható perfüggőség kérdéskörét érintjük.

A magyar Pp. a per megindításához kötődő joghatások beállítását a 128. §-ban teszi egyértelművé. „A perindítás hatályai a keresetnek, illetve a viszontkeresetnek (147. §) az ellenféllel való közlésével állnak be.” Számos eljárásjogi és anyagi jogi hatás fűződik a Pp. 128. §-ban meghatározott feltételekhez, ezek közül az egyik legfontosabb a perfüggőség beállta. A perfüggőség azt jelenti, hogy a perindítás után ugyanazon felek, ugyanabból a ténybeli alapból, ugyanazon jog iránt ugyanazon, vagy más bíróság előtt nem indíthatnak pert. Amennyiben ezt megteszik és fennáll a tény, jog, és fél azonossága, a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítani. (Pp. 130. § (1) bek. d. pont) A perfüggőség beállításának tehát „perkeletkezést megakadályozó joghatása van” – állapította meg Novák István.⁴⁴

A perrendtartás felidézett szakaszairól egyfelől helyesen állapította meg Wopera Zsuzsa, hogy azok „nem vonatkoznak a külföldön folyamatban lévő eljárásokra”, ugyanis nNincs egyértelmű szabályozás arra nézve, hogy a külföldi perfüggőség alapján megáll-e a Pp. 130. §; 157. § alkalmazása.⁴⁵

Másfelől azonban fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a perindításhoz kapcsolható joghatások keletkezésének időpontja eltér a peres eljárás megindítását jelentő keresetlevél beadásához fűződő joghatások keletkezési időpontjától. Az eljárás fizikai megindítása (a bíróság „megkeresése”) nem azonos a perindítással, erre ma már minden szerző (tankönyv) felhívja a figyelmet. E disszonancia tudatos, az 1952. évi III. törvény koncepciójából és szerkezetéből következik.

⁴² Mindenképpen fontos felhívni arra a figyelmet, hogy a magyar bírói gyakorlat néhány esetben elismeri a „hivatalból kutatandó jog” kötelezettségét, valamint a kérelemhez kötöttség feloldására szintén van eljárásjogi lehetőség. Az előbbiekre felidézzük a Legfelsőbb Bíróság LB. Gf. II. 30 914/ 1990, BH 1990/12. sz. 482. LB. Pf. I. 32 539/1992, BH. 1994/1. sz. 40., döntését, az utóbbira a PK 44. sz. állásfoglalást, valamint a Pp. 290. §. (1) rendelkezéseit. A bírói gyakorlatra Drexlerné Karcub Edit hívta fel a szerző figyelmét.

⁴³ A szakirodalom arról is beszámol, hogy „az Európai Bíróság legutóbbi időben folytatott ítélkezési gyakorlata sem a kezdeti idők megengedő, sem a későbbi idők során tapasztalt intervencionalista megközelítéssel nem jellemezhető kizárólag.” VARNAY Ernő, PAPP Mónika, *Az Európai Unió joga ...*, i.m., 325.

⁴⁴ NOVÁK István, i.m., 195.

⁴⁵ WOPERA Zsuzsa, *A perfüggőségről a bírósági joghatósági szabályok uniós egységesítése kapcsán* = In Memoriam Novotni Zoltán, szerk. MISKOLCZI BODNÁR Péter, Miskolc, 2003, 271.

A szocialista perrendtartás célja az egységes tárgyalási rendszer megteremtése, a korábbi osztott tárgyalási szerkezet felszámolása volt. Az ideológiai célkitűzések mellett ezzel akarták elérni a peres eljárások gyorsítását, a jogszolgáltatás egyszerűsítését. Számos szakíró – joggal – még ma is ezt tekinti az ötvenes évek elején bevezetett törvény időtálló megoldásának. Valóban az, mert csak az egész perszerkezet átalakításával távolítható el, s erre a mai napig nem került sor.

Az osztott tárgyalási rendszer felszámolásával megoldatlan maradt a keresetlevél vizsgálatának kérdése. Az 1911. évi I. tc. ezt egy kontradiktórius eljárásra (legtisztábban a törvényszék elé tartozó ügyekben) bízta, a perfelvételi tárgyaláson a felek és a bíróság megvizsgálhatták mindazokat a pergátló körülményeket és perakadályokat, amelyek a per törvényes folyamatba tételét megakadályozták. Ezek nagyrészt ma a Pp. 130. §-ba sorolt okok és feltételek, amelyek kérdésében – kontradikció nélkül – ma a bíróság hivatott dönteni. Az 1952. évi III. tv. szerint az alperes alaki védekezésére majd a tárgyaláson kerülhet sor, a felperesi kereset előadása után. A tárgyalási rendszerekben bekövetkezett változás szerves része volt az ötvenkettes perrendtartás officialitásra épülő logikájának. A keresetlevél vizsgálatát követi ugyanis a tárgyalás előkészítésének bírói szakasza (Pp. 124. §), és csak ezután lehetséges (bár e szakasz intézkedés szükségtelensége esetén mellőzhető) az idézés kibocsátása. Hatályos perjogunk szerint az eljárás kontradiktóriussá az alperes idézésével (és a keresetlevél vele egy időben történő kézbesítésével) válik, a per indítása (a háromoldalú közjogi és magánjogi elemeket egyaránt magában hordozó jogviszony létrejötte⁴⁶) jogi értelemben ekkor történik meg. Ebben az értelemben a perdogmatika pontosan követi az eljárás menetét. Természetesen számos gyakorlati előnye van az ily módon elinduló pernek, például a bírói kontrollon fennakadó keresetlevelekkel (bár nem minden esetben – például áttétel esete) nem zaklatják feleslegesen az alperest. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy számos eljárásjogi és anyagi jogi joghatást már a keresetlevél beadásának ténye eredményez, így a felek anyagi és eljárási jogaira és kötelezettségeire nézve nem semleges a keresetlevél beadása.

A keresetlevél beadása és a Pp. 128. §-ában szabályozott perindítás között szükségképpen időnek kell eltelni. Hogy pontosan mennyi időről van szó, ezt a törvény néhány esetben megadja, de általában véve csak a bírói kontroll határideje (30 napon belül meg kell vizsgálni a keresetlevelet), majd az első tárgyalás törvényi határnapja olvasható (a keresetlevél beadásától számított legkésőbb 4 hónap) ki a törvényből. Hány napnak kell eltelnie a keresetlevél beadása és az idézés kibocsátása között? Erről (egyes különleges pereket ide nem értve) hallgat a törvény.

⁴⁶ KENGYEL Miklós, *Magyar polgári eljárásjog*, Budapest, 2005, 43.

A perfüggőség tehát mindaddig nem áll be, amíg a keresetlevél a bíróságon van, és az alperes idézésével nem tűzik ki a tárgyalást, és nem kézbesítik a keresetlevelet. Meg kell jegyeznünk, a gyakorlat e szabályokon sokat módosított, de az alapvető perjogi modell több évtizede változatlan. Perfüggőség hiányában nincs törvényi tilalom újabb perindításra, és ezt a lehetőséget a felek – a tapasztalatok szerint – ki is használják.

A határon átnyúló jogviták esetén nemcsak ez az „üres idő” jelent problémát. A legnagyobb gondot az okozza, hogy a többször hivatkozott joghatósági rendeletek – ideértve a Tanács 2201/2003/EK rendeletét a házassági és szülői felelősségi ügyekben – más fogalomhasználattal szabályoznak. Minden joghatóságról szóló rendelkezés elengedhetetlen velejárója a perfüggőség szabályainak kialakítása. Amennyiben ugyanis nem történik rendelkezés az újabb peresíthetőség tilalmáról, a joghatósági szabályok feleslegessé válnak. Nem pusztán bizonyos szabályok megalkotásáról van szó, hanem egységes, az Európai Unió valamennyi tagállamában érvényesülő szabály és értelmezés kidolgozásáról. *„A határon átívelő jogviták megjelenésével a perfüggőség eltérő értelmezése a jogbiztonság egyik akadálya lett”* – írta Kengyel Miklós és Harsági Viktória.⁴⁷ A közösségi jogalkotás oly fontosnak vélte a perfüggőség szabályainak kimunkálását, hogy a rendeletek maguk határozzák meg a perfüggőség fogalmát, s az autonóm értelmezést az Európai Bíróság ítéleteiben külön aláhúzta. A Brüsszel-I rendelet 27. cikke, a Brüsszel-II/a rendelet 19. cikke autonóm módon – a nemzeti jogoktól függetlenül – határozza meg a perfüggőséget. A perfüggőség megállapításánál mindkét rendelet szerint az a tagállami bíróság élvez prioritást, ahol az eljárást előbb indították meg, azaz amelyik bíróságot előbb keresték meg a perindításra jogosultak.

Hogyan definiálható azonban az eljárás megindítása maga? Mikor tekinthető az eljárás megindítottnak a hivatkozott rendeletek (és a hatályuk alá tartozó ügyek) vonatkozásában? E kérdést tekintve a közösségi jog a Brüsszeli Egyezményhez képest jelentősen elmozdult a Brüsszel-I és Brüsszel-II Rendeletekben. Az Egyezményre épülő Európai Bírósági gyakorlat szerint „... az elsőként megkeresett bíróságnak azt kell tekinteni, ahol a perfüggőség beállításának következményei elsőként teljesülnek maradéktalanul, mely feltételeket minden érintett bíróság esetén saját nemzeti joga alapján kell meghatározni.”⁴⁸ A Brüsszel-I rendelet azonban ezen az értelmezésen túllépve, saját autonóm értelmezése szerint tekinti az eljárást megindítottnak: „a.) az eljárást megindító irat, illetve az azzal egyenértékű irat bírósághoz történő benyújtásának időpontjába, feltéve, hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az iratnak az alperes részére történő kézbesítés érdekében számára előírt intézkedések megtételét, vagy b.) ha az iratot a bírósághoz történő benyújtását megelőzően

⁴⁷ KENGYEL Miklós, HARSÁGI Viktória, *i.m.*, 325.

⁴⁸ WOPERA Zsuzsa, *A perfüggőségről... i.m.*, passim.

*kell kézbesíteni, abban az időpontban, amikor azt a kézbesítésre hatáskörrel rendelkező intézmény megkapja, feltéve, hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az iratnak a bírósághoz történő benyújtása érdekében számára előírt intézkedések megtételét.”*⁴⁹ A Brüsszel-II/a Rendelet 16. cikke majdnem szó szerint ezzel a definícióval él.

Látható, hogy a perfüggőség beállításának szükséges feltétele, az eljárás megindítása a közösségi jogszabályok szerint nem az idézés kibocsátásához, a kérelmet tartalmazó irat (okirat) ellenérdekű féllel történő közléséhez kapcsolódik. Megindítottnak kell az eljárást tekinteni – és ezzel a perfüggőség beáll – amennyiben az eljárást megindító irat (például keresetlevél) a bírósághoz megérkezik.⁵⁰ Mivel a közösségi jog rendeletei minden további jogalkotói aktus nélkül alkalmazandóak, továbbá ezek a rendelkezések prioritást élveznek a tagállami jogokkal szemben, ezért a rendeletek hatálya alá tartozó ügyekben – álláspontunk szerint – nem a Pp. 128. § – az irányadó, hanem a perfüggőség beállása és az eljárás megindítása időpontjainak meghatározásánál a rendelet szabályait kell alkalmazni.

A helyzet további – megválaszolatlan – kérdéseket vet fel. Ezek a kérdések kérdésköteggé állnak össze, és a Pp. (röviden bemutatott) szerkezeti rendszerét negligálják. Például hatályos perrendtartásunk a hatáskör és illetékesség hivatalból történő vizsgálatát a keresetlevél beadása és a perindítás közé teszi. A per megindítása (Pp. 128. §) után az áttétel szabályait alkalmazni tilos, a hatáskör és az illetékesség hiányának orvoslására a Pp. 27-28. § és 42-43. § alapján nyílik (korlátozott) lehetőség. Mi a helyzet a határon átnyúló ügyekben, vizsgálható-e, és mikor a rendeletek alapján a hatáskör és illetékesség, avagy csak a joghatóság maga? Nem tagadhatóan csak hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság járhat el ezekben az ügyekben is. A hatáskört és az illetékességet a perindítás után kell vizsgálni, ami végül azt jelentené, hogy a perindítás után a rendeletek hatálya alá tartozó ügyekben még nem rögzül a hatáskör és az illetékesség. Hol és hogyan, mikortól rögzíthető? Mindezek lényeges, továbbgondolásra érdemes kérdések.

Nem a végleges válaszadás szándéka vezet bennünket, tanulmányunk annak felfedése, hogy az európai polgári eljárásjog alkalmazása ellenmondásokkal terhes, és az alkalmazás folyamata perjogunk (tágabb értelemben eljárásjogunk) történeti pályájából eredő töréseire világít rá.

⁴⁹ A Tanács 44/201/EK rendelete (2000. december 22.) idézi: Osztovits András, *Európai polgári eljárásjog ...*, i.m., 62. Megjegyezzük ez a szöveg iratot említ, más fordítások okiratot, ami a magyar jogfelfogás szerint nem ugyanaz.

⁵⁰ Ez egyébként egybevág az 1911-es Pp. Hajdai, a Debreceni Tudományegyetem perjogász professzora által kimunkált értelmezésével. Vö. BACSÓ Jenő, *A jogvédelem előfeltételei a polgári perben*, Máramarossziget, 1910, ill. BALOGH Judit, i.m., 218-219.

Példáink e célt szolgálták, úgy gondoljuk tézisünket kellőképpen alátámasztották.

4. Következtetések

A következtetések sokfelé mutatnak. A napi joggyakorlat számára a leírtak azt jelentik, hogy új módon – a megszokott rutint félretéve – kell az egyes jogi eseteket kezelni és megoldani. Nem tagadhatóan nőtt (és nőni fog) a határon átnyúló jogesetek száma, megjósolható, hogy az EU bővítésével, Románia belépésével a családjogi és szülői felelősségre vonatkozó ügyszám – tekintve a sajátos társadalomtörténeti múltat – jelentősen emelkedni fog. A mechanikus jogalkalmazás korszaka lejárt, mivel számos – nem egyszer önmagában is összetett és konfliktusokat hordozó – joganyagot kell alkalmazni.

A magyar polgári eljárásjog érintettsége – a többi jogághoz viszonyítva – az Európai Unióban végbemenő változásokat nézve jelentős. Nemcsak ezért, mert a jogharmonizáció során belső joggá emelt európai polgári eljárásjogi szabályok alkalmazását kell biztosítani, hanem mert új és naponta dinamikusan bővülő, ám a belső joganyag rendszerébe be nem illesztett, és nem beilleszthető joganyaggal kell gazdálkodnia. A magyar felsőbíróságok joggyakorlata mellett máris oda kell figyelnie a luxemburgi bíróság ítéleteire, jogértelmezésére, hiszen ezek a döntések – igazodva a közösségi jog jellegéhez – bizonyos területeken kötelezően alkalmazandó iránymutatások. Drámai módon vetődik fel az eddig jól bevált és a különböző jogalkotói módosításokkal újra és újra átalakított hazai eljárásjogi joganyag újraformálódása, akkor, amikor – látva a külső jogi környezetet – a harmonikus minden részletében és ízében összeilleszthető homogén normarendszerről végképp le kell mondanunk. Mindeközben lassan beérik az új perrendtartás kidolgozásának szükségessége, s lehetséges, a perek csigalassúsággal haladó, több évtizedes hagyományra visszatekintő tradicionális folyamatát éppen a külső informatikai impulzusokból – világszintű kommunikációs forradalom, elektronikus információcserék – összeálló reformfolyamat fogja felváltani. E folyamatban a közösségi jog számos előremutató kezdeményezést tartalmaz, mivel akár az Európai Igazságügyi Hálózat felépítése és működése, akár a kézbesítési és bizonyítási rendeletekben megfogalmazott és – ami lényegesebb – legitimmé tett kommunikációs eszközök és technikák, eljárási mechanizmusok és módszerek egy, a mainál sokkal modernebb eljárásjogi rendszer felé mutatnak. Sok tehát a feladat, s a feladatok megoldása jelentős terhet jelent a jogterülettel foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek számára.

Nem szabad lebecsülnünk az itt röviden bemutatott jogfejlődésnek a jogi felsőoktatásra gyakorolt hatását sem. Láttuk, egy-egy szabály értelmezése, bizonyos jogintézmények alkalmazása mennyire összetett elméleti és gyakorlati gondolkodást kíván meg. Nem lehet mechanikusan, a régi feladatvégzések rutinjával hozzáállni az ügyekhez sem a bírónak, sem az ügyvédeknek, sem a jogi szakmát gyakorló más foglalkozási csoportoknak, bárhol tevékenykedjenek. Kreatív, problémamegoldó gondolkodást és tudást igényelnek e műveletek, a jogi felsőoktatásnak erre kell megtanítania hallgatóit. A szabályok mechanikus visszaadására koncentráló, a bürokratikus rutinra kiképző oktatási módszertannak és pedagógiának egyszer és mindenkorra búcsút kell mondanunk. Kitalálni az új, korszerű oktatási formákat legalább olyan nagy feladat lesz, mint a közösségi jog magyar polgári eljárásjogként történő alkalmazása.